

УДК 342.9

Шарнін А.В.,

здобувач Дніпропетровського

державного університету внутрішніх справ

ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ

ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ МВС УКРАЇНИ

У статті проаналізовані наукові підходи до трактування терміну "принципи". Автором запропонована дефініція принципів діяльності органів досудового розслідування МВС України. Наводиться перелік принципів діяльності органів досудового розслідування МВС України та висвітлюється їх зміст.

Ключові слова: принципи, органи досудового розслідування, МВС України

В статье проанализированы научные подходы к трактовке термина "принципы". Автором предложена дефиниция принципов деятельности органов предварительного расследования МВД Украины. Приводится перечень принципов деятельности органов предварительного расследования МВД Украины и освещается их содержание.

Ключевые слова: принципы, органы предварительного расследования, МВД Украины

The article analyzes the scientific approaches to the interpretation of the term "principles". The authors suggest a definition of the principles of pre-trial investigation of MIA of Ukraine. A list of the principles of the pre-trial investigation of Internal Affairs of Ukraine and their content are highlighted.

Keywords: principles, pre-trial investigation, MIA of Ukraine

Актуальність теми. Органи досудового розслідування МВС України виконують важливі функції, спрямовані на захист громадян від порушень їх прав і свобод, забезпечення громадського порядку та громадської безпеки. Діяльність з провадження досудового розслідування є складною та невід'ємною для правової держави. Ось чому діяльність органів досудового розслідування МВС України, як елемент державного управління, базується на керівних і основоположних началах, котрі й визначають її зміст, значення і місце в системі функціонування органів державного управління. У зв'язку з цим вбачається актуальним висвітлення питання про принципи діяльності органів досудового розслідування МВС України.

Стан наукового дослідження. Поняття, зміст, види та роль принципів у цілому та принципів права, державного управління й діяльності правоохоронних органів зокрема часто були предметом дослідження у працях В. Б. Авер'янова, С. С. Алексєєва, О. М. Бандурки, Ю. П. Битяка, С. А. Буткевича, В. С. Венедиктова, О. П. Гетманець, О. Ф. Долженкова, Ю. В. Дубка, М. І. Іншина, І. О. Кириченка, В. К. Колпакова, О. В. Копана, М. В. Корнієнка, В. В. Крутова, С. О. Кузніченка, В. А. Лаптія, О. М. Музичука, В. І. Олефіра, В. І. Петрова, А. М. Подоляки, О. Ф. Скакун, О. М. Шмакова та ін. Однак велика кількість доробок у цій області не вирішує всіх проблемних аспектів. Зокрема, переважна кількість наукових досліджень присвячені принципам як філософській чи загальноправовій категорії або ж висвітленню принципів, притаманних державному управлінню, діяльності правоохоронних органів, органів внутрішніх справ. Питання ж стосовно принципів діяльності органів досудового розслідування МВС України в основному висвітлюються в кримінальному процесуальному аспекті. До того ж не так давно був прийнятий новий Кримінальний процесуальний кодекс України, який кардинально змінив процедуру кримінального провадження, що не могло не залишити свій відбиток і на організації діяльності органів досудового розслідування взагалі й МВС України в тому числі. Саме тому метою цієї статті є з'ясування змісту принципів, на яких базується діяльність органів досудового розслідування МВС України.

Виклад основного матеріалу. Уявляється неможливим і навіть помилковим формулювання визначення принципів діяльності органів досудового розслідування МВС України без попереднього з'ясування семантичного й етимологічного змісту поняття принципу.

Принцип – це основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку і т. ін.; основний закон якої-небудь точної науки; особливість, покладена в основу створення або здійснення чогось; правило, покладене в основу діяльності якої-небудь організації, товариства і т. ін.; переконання, норма, правило, яким керується хто-небудь у житті, поведінці [1, с. 1125].

У філософському словнику принцип трактується як: 1) перший; в античній філософії йому відповідало поняття архе – перше начало, яке лежить в основі світобудови та зумовлює спосіб її існування; 2) те, на основі чого діє справжня, шляхетна людина і що відрізняє її від низької людини, людини натовпу; 3) вихідне теоретико-методологічне положення, яке лежить в основі певного знання і визначає спосіб його побудови; у цьому сенсі вся сукупність даного знання постає як розкриття і реалізація принципу; 4) сформульовані на основі переконань людини загальні положення, стислі тези або висловлення, якими вона керується в своїх діях; у цьому сенсі принцип є формою зв'язку внутрішнього світу людини із її діяльністю; 5) у суб'єктивному значенні основне положення, передумова, а в об'єктивному – вихідний пункт, першооснова, найперше. Арістотель розуміє принцип в об'єктивному значенні як першу причину: те, виходячи з чого дещо існує чи буде існувати. Кант же тлумачить принцип суб'єктивно: він розрізняє принципи конститутивні (тільки для емпіричного вживання) та регулятивні (тільки для трансцендентного чи тільки для практичного вживання); 6) основоположне теоретичне знання, що не є ані доказовим, ані таким, що потребує доказування; 7) основоположна етична норма, яка згідно з Кантом є або суб'єктивною – максимою – та направляє волю, оскільки виступає в якості керівного по відношенню до окремих індивідуумів моментом, або об'єктивною – законом – і в такому випадку визнається значимою для волі кожної розумної істоти [2, с. 167; 3, с. 363].

У правовій же енциклопедичній літературі під принципом прийнято розуміти: основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього та міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації. Причому принципу притаманна властивість абстрактного відображення закономірностей соціальної дійсності, що зумовлює їх особливу роль у структурі широкого кола явищ. Принцип є джерелом багатьох явищ або висновків, що відносяться до нього, як дія до причини або як наслідки до підстави; внутрішнє переконання людини, що визначає її ставлення до дійсності, суспільних ідей і діяльності [4, с. 110-111].

Для юридичної науки також є притаманним і широковживаним термін “принципи права”. Тому з'ясуємо зміст останніх. Принципи права є: основні ідеї, підсумок процесу формування права, його розвитку та функціонування [5, с. 58]; керівними засадами (ідеями), які визначають зміст і спрямованість правового регулювання суспільних відносин [4, с. 128; 6, с. 315]; системоутворюючі фактори права, що забезпечують цілісність та стійкість системи права, визначають місце і значимість в ній окремих норм та інститутів, їх сутність, ефективність регулювання впливу на поведінку і

відносини суб'єктів [7, с. 64]; основоположні загальноприйняті норми, що виражають властивості права і мають вищу імперативну юридичну силу, тобто виступають як незаперечні вимоги, що висуваються до учасників суспільних відносин з метою встановлення соціального компромісу [8, с. 253]; своєрідна система координат, у межах якої розвивається право, і одночасно вектор, що визначає напрямок його розвитку [8, с. 253]; закріпленими в праві головними ідеями, вихідними початками, або основами функціонування, що характеризують його зміст, головне призначення права, обумовлені загальними закономірностями розвитку суспільства. В принципах права дістають вияв взаємодія та співвідношення окремих явищ державно-правової дійсності [9, с. 299]; основоположні засади, ідей, які закріплені в правових нормах і відображають закономірності певної галузі права, загальну спрямованість правового регулювання [10, с. 15].

Ми розділяємо думку, що у принципах зміст права розкривається поглиблено, в них безпосередньо виявляється сутність права, його основи, закономірності суспільного життя, тенденції та потреби [11, с. 98].

Тож принципами управління є встановлені людьми правила поведінки, якими користуються різні суб'єкти управління (суб'єктивна категорія) й які відображають об'єктивно існуючі зв'язки та залежність різних аспектів, елементів і сторін в управлінських відносинах (об'єктивна категорія), а принципами державного управління – об'єктивно зумовлені нормативні засади, що є своєрідним відображенням законів і закономірностей суспільного розвитку, соціальних потреб, цінностей, законів і закономірностей управління, в основному закріплені в юридичних актах у вигляді керівних правил і норм поведінки, що відповідають цілям діяльності системи управління та визначають вимоги до системи, структури, організації і процесу управління [12, с. 40].

Під принципами адміністративного права прийнято розуміти основні вихідні, об'єктивно зумовлені засади, на яких базується діяльність суб'єктів адміністративного права, забезпечуються права та свободи людини і громадянина [12, с. 68].

Таким чином, аналіз наведених трактувань принципу дозволяє сформулювати наступну дефініцію. Принципи діяльності органів досудового розслідування МВС України – це основоположні засади, на яких базується діяльність зазначених органів і котрі визначають її напрями та зміст, забезпечують захист прав і свобод людини та громадянина.

Пропонуємо виділяти загальні та спеціальні принципи. Перша група принципів має фундаментальне значення для всієї сфери державного управління та всієї галузі адміністративного права, так як виявляються і деталізуються в галузевих принципах адміністративного права [12, с. 68]. Відповідно ці принципи розповсюджуються й на діяльність органів досудового розслідування МВС України. На відміну від першої, друга група принципів пов'язана з принципами виконавчої діяльності Української держави [12, с. 73].

Загальні принципи діяльності органів досудового розслідування МВС України закріплюються насамперед у Конституції України, деталізуються й знаходять своє подальше впровадження в інших нормативно-правових актах. До числа названих принципів відносимо наступні: верховенство права; законність; рівність перед законом і судом; повагу до людської гідності; пріоритет прав і свобод людини та громадянина.

Наведемо коротку характеристику кожного із названих принципів. Принцип верховенства права означає панування права у суспільстві. Конституція України в ст. 8 закріплює свою найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй [13]. Тобто верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичай тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою знайшла відображення в Конституції України [14].

Принцип законності є похідним від принципу верховенства права й означає необхідність суворого й неухильного дотримання приписів законів працівниками органів досудового розслідування МВС України під час реалізації ними своїх професійних повноважень.

Принцип рівності всіх перед законом і судом є конституційною гарантією правового статусу особи. Цей принцип полягає в тому, що органи досудового розслідування МВС України в своїй діяльності повинні ставитися до всіх учасників кримінального провадження неупереджено, не надаючи жодних привілеїв чи обмежень за ознаками раси, політичних, релігійних переконань, соціального походження й іншими ознаками.

Принцип поваги до людської гідності закріплений у ст. ст. 21, 28 Конституції України, згідно з положеннями яких усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню [13]. Відповідно органи досудового розслідування МВС України в своїй діяльності в жодному випадку не повинні катувати, жорстоко, по-нелюдськи поводитися з учасниками кримінального провадження або будь-яким іншим чином принижувати їх гідність.

Принцип пріоритету прав і свобод людини та громадянина означає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Причому конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані [13]. Органи ж досудового розслідування МВС України як представники держави повинні свою діяльність орієнтувати насамперед на забезпечення прав і свобод кожного. Тобто права і свободи людини й їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності органів досудового розслідування МВС України.

Стосовно спеціальних принципів діяльності органів досудового розслідування МВС України, то пропонуємо до них включати наступні: служіння людині й громадянину; невтручання в приватне життя; забезпечення права на захист; забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності; публічності; диспозитивності; розумності строків досудового розслідування; нормативності; відповідальності.

Принцип служіння людині й громадянину означає, що основним соціальним призначенням діяльності органів досудового розслідування МВС України є служба народові України. При цьому, реалізуючи свою діяльність, органи не повинні втручатися в приватне життя особи, окрім випадків і в порядку, передбачених законом.

Принцип забезпечення права на захист означає, що кожен має право на захист своїх законних інтересів, свобод і прав. Одним із проявів такого захисту є надання правової допомоги під час кримінального провадження. Про це право органи досудового розслідування МВС України зобов'язані інформувати сторін процесу, роз'яснювати можливість і порядок його реалізації.

Принцип публічності діяльності органів досудового розслідування МВС України полягає у її відкритості, доступі громадян до її результатів. Принцип диспозитивності виражається в обов'язку органів досудового розслідування МВС України встановити істину, всебічно досліджувати обставини кримінального провадження, доказування. При цьому працівники вказаного органу в своїй діяльності повинні бути процесуально самостійними та незалежними.

Принцип розумності строків досудового розслідування полягає в своєчасному виконанні працівниками органу досудового розслідування МВС України своїх функціональних обов'язків. Розумність строків означає не затягування процесу досудового розслідування, проведення процесуальних заходів у ті строки, що передбачені законодавством України.

Принцип нормативності означає, що органи досудового розслідування МВС України наділяються певним обсягом компетенції, діючи в рамках якої вирішують поставлені перед ними завдання. Ці органи обирають методи, засоби та процедуру їх застосування у відповідності до встановлених кримінальним процесуальним законодавством України вимог. Основні завдання, функції та порядок діяльності органів досудового розслідування МВС України визначаються Кримінальним процесуальним кодексом України, законами України "Про міліцію", "Про оперативно-розшукову діяльність", Положенням про Міністерство внутрішніх справ, Положенням про органи досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України та іншими актами.

Принцип відповідальності забезпечується невідворотністю відповідальності за помилкові та протизаконні рішення, прийняті працівниками органів досудового розслідування МВС України. Кожен, хто порушив законність і службову дисципліну під час провадження досудового розслідування обов'язково буде притягнутий до передбаченої законом відповідальності.

Звичайно наведені вище принципи не є вичерпними й їх перелік може доповнюватися.

Отже, принципи діяльності органів досудового розслідування МВС України – це основоположні засади, на яких базується діяльність зазначених органів і котрі визначають її напрями та зміст, забезпечують захист прав і свобод людини та громадянина. Пропонуємо виділяти дві групи принципів діяльності органів досудового розслідування МВС України – загальні (верховенство права; законність; рівність перед законом і судом; повагу до людської гідності; пріоритет прав і свобод людини та громадянина) та спеціальні (служіння людині й громадянину; невтручання в приватне життя; забезпечення права на захист; забезпечення права на оскарження процесуальних

рішень, дій чи бездіяльності; публічності; диспозитивності; розумності строків досудового розслідування; нормативності; відповідальності).

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2009. – 1736 с.
2. Петрушенко В. Л. Філософський словник : терміни, персоналії, сентенції. – Львів : “Магнолія 2006”, 2011. – 352 с.
3. Философский энциклопедический словарь. – М. : ИНФРА-М, 2012. – 576 с.
4. Юридична енциклопедія : В 6 т. / Редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : «Укр. енцикл.», 1998. – Т. 5 : П – С. – 2003. – 736 с.
5. Темченко В. І. Формування професійної правосвідомості співробітників міліції (проблеми теорії і практики) / Темченко В. І. – К. : НАВСУ, “ДС “Авангард””, 2001. – 188 с.
6. Гетманець О. П. Принципи побудови сучасних бюджетно-павових відносин в Україні / О. П. Гетманець // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2001. – Випуск 16. – С. 315-319.
7. Замченко А. О. Реалізація основних принципів права в діяльності органів нагляду та контролю за дотриманням законодавства про працю / А. О. Замченко // Форум права. – 2007. – № 1. – С. 64-69 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2007-1/07zaozpp.pdf>
8. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : [підручник] / Скакун О. Ф. – Видання 2-е, перероблене і доповнене. – Харків : Еспада, 2009. – 752 с.
9. Сучасна правова енциклопедія / О. В. Зайчук, О. Л. Копиленко, В. С. Ковальський [та ін.] ; за заг. ред. О. В. Зайчука ; Ін-т законодавства Верховної Ради України. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 408 с.
10. Крупка Ю. М. Аграрне право України : [навч. посіб. для дистанційного навчання] / За наук. ред. Н. Р. Малишевої. – К. : Університет “Україна”, 2006. – 160 с.
11. Алексеев С. С. Собственность – право – социализм : [полев. заметки] / Алексеев С. С. – М. : Юрид. лит., 1989. – 176 с.
12. Адміністративне право України. Загальна частина. Академічний курс : [підруч.] / за заг. ред. академіка НАПрН України О. М. Бандурки. – Х. : Золота миля, 2011. – 584 с.
13. Конституція України : закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
14. У справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м’якого покарання) : рішення Конституційного Суду України від 02.11.2004 № 15-рп/2004 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 45. – Стор. 41. – Стаття 2975. – Код акту 30642/2004.